

ZPRÁVY

*Společnost
Františka Bílka*

11
září 1999

Nad dílem Františka Bílka v časopise Nový život

(František Bílek - Jakub Deml - Karel Dostál-Lutinov)

Ladislav Soldán

Svým dílem sochařským, kresbami, ale také esejistikou začal František Bílek od roku 1897 na stránkách Nového života (1896 - 1907) významně přispívat k vysoké úrovni časopisu, což s malými přestávkami trvalo až do konce existence tohoto nejvýznamnějšího periodika Katolické moderny, redigovaného P. Karlem Dostálem-Lutinovem. Bylo by jisté zajímavé sledovat osudy tvorby „sochaře mystika“ na stránkách Nového života ročník po ročníku.¹ A monografii o Bílkovi si bez podrobného zmapování a analýzy této problematiky vůbec neumíme představit. Znamenalo by to však věnovat se těmto otázkám prostřednictvím rozsáhlejší studie, fundované v první řadě výtvarně-teoreticky; respektive „kunsthistoricky“, jak se u nás často říká, třebaže máme zavedený pojem i obor „dějiny umění“. Nadto můžeme čtenáře upozornit na skutečnost, že jedna - byť nikoli výtvarně-teoretická - taková práce z nedávné doby existuje. Jedná se o stať Stanislava Batůška *František Bílek a revue Nový život* publikovanou v časopise Akord, který byl na prahu devadesátých let obnoven po období samizdatového vydávání brněnským básníkem a zároveň skvělým esejistou a literárním historikem i kritikem Zdeňkem Rotkreml.²

Povšimneme si proto Bílkova díla jenom v jednom ročníku Nového života. A to v souvislostech demlovských. Bude to zároveň nahlédnutí do historie tohoto časopisu a zdůraznění jeho významu pro Katolickou modernu jakožto hnutí, ale i poznání důležitého úseku dějin české literatury a kultury na přelomu 19. a 20. století. A opět v obecnějších souvislostech: vzhledem k některým podnětům, jež přinesla monografie Pavla Marka a Ladislava Soldána *Karel Dostál-Lutinov bez mýtů, předsudků a iluzí* (1998), v níž se oba autoři o Bílkovi nejdnou zmiňují.³

Desátý ročník Nového života (1905) byl vlastně první, který K. Dostál-Lutinov vydával a redigoval ve svém novém působišti, v rodném Prostějově, kde se na konci roku 1904 stal farářem, správcem fary a kostela Povýšení Svatého kříže situovaného na dolním rohu hlavního náměstí.⁴ Přenesl ovšem Nový život ze svého bývalého působiště a místa vydávání v Novém Jičíně „se vším všudy“; rozuměj měsíčník na počátku Dostálova prostějovského kněžství vycházel v takové podobě (včetně výtvarné a grafické úpravy) a hlavně s takovou náplní (posláním) a s nadšením pro hnutí Katolické moderny jako předtím. Nový život tak nadále zdobila obálka navržená Felixem Jeneweinem (čísla 1, 3-10, z toho dvojčíslo 8-9). Výjimku tvořilo číslo druhé, jehož obálku navrhl F. Bílek. Dále se Bílek na stránkách tohoto čísla představil reprodukcemi kreseb *Mojžiš*, *Návrhy sviců*, *Vázy* (s podtitulem *Bílkovy vázy*), *Isaiáš* (tato kresba starozákonního proroka tvořila zároveň jedinou dominantu velmi prosté obálky). Mimo připomenutá Bílkova díla byl v tomto čísle reprodukován pouze obraz Viktora Foerstra.⁵ Číslo bylo v rámci vydávání Nového života jistým mezníkem i v tom směru, že přineslo hned na titulní straně oznámení o nečekané smrti Felixe Jeneweina (1857 - 1905). Jako nekrolog koncipoval je (bez podpisu) K. Dostál-Lutinov. Stálo v něm na úvod: „Uprímně rozesmtněn oznamuje Nový život přátelům, že na nový rok 1905 zemřel náhle Mistr Felix Jenewein, profesor české techniky v Brně.“

A v dalších řádcích je nekrolog typicky dostálovský, plný výčitek všem, kteří u nás znevažují dílo Jeneweinovo a třeba i Bílkovo. Na druhé straně Jenewein i Bílek, i když „oficiálně neuznáváni“, stali se kmenovými výtvarníky Nového života, jejich dílo v časopise vsutku žilo na očích veřejnosti ... V případě Jeneweinově zásluhou dalšího významného spoluvůdce Nového života, básníka, překladatele a znalce výtvarného umění P. Sigismunda Boušky (1867 - 1942), pokud šlo o Bílka spíše přičiněním Dostálovým. Podle Dostála Jenewein, „malíř velké mužnosti a tragiky lidského života, portrétista proroků, patriarchův a apoštolů, byl zástupci apoštolův odmítán“ (to je narážka na rozpačité ba dokonce odmítavé přijímání Jeneweinova díla nikoli jen v akademických, nýbrž i v církevních kruzích). Pateticky pak Dostál končí větou: „Český národ pro něj neměl nic než hrob v Kutné Hoře. Není nám líto Jeneweina, ten je mezi svými - ale toho národa je člověku líto, jenž jako dvouleté dítě hraje si nad otevřeným hrobem otcovým. Lux aeterna!“ Příznačně byla součástí strany s nekrologem reprodukce (foto) nazvaná *Hrobní kámen ze starého Velehradu*.⁶ A ještě douška: V jednom z následujících čísel Nového života se K. Dostál - Lutínov k malířově osobnosti vrátil *Vzpomínkou na Mistra Jeneweina*.⁷

Jestliže se zprvu zdálo, že po Jeneweinově smrti dostane se na místo nejčelnějšího výtvarníka dotvářejícího podobu Nového života František Bílek, šlo o zdání klamně. Naopak Dostál pokračoval v nastoupené cestě a dokázal využít práci obou. Kromě toho neustával v objeovávání nových výtvarných osobností. A tak do desátého ročníku časopisu z roku 1905 přispěl třemi pracemi (mezi nimi obrazem Cyrila a Metoděje, což byl návrh pro štít prostějovského chrámu) Dostálův další přítel Jano Köhler (1873 - 1941), malíř spjatý s moravským Slováckem, ostatně námětově hodně čerpající z tohoto prostředí. Nadále se Nový život neobešel ani bez prací dalšího ze svých kmenových výtvarníků K. Z. Wellnera.

V souvislosti s F. Bílkem se však chceme zmínit hlavně o významné osobnosti z oblasti slovesné tvorby, pro niž se periodikum Katolické moderny stalo velmi přitažlivým. Tou je básník a kněz Jakub Deml (1878 - 1961). Nový život poznal J. Deml za svého studia v brněnském bohosloveckém semináři, jak se to ostatně připomíná i v dílech, která mohla vycházet do listopadu 1989.⁸ Z následujícího Demlova přispívání do Nového života nelze ovšem dedukovat (byť se to někdy dělá), že J. Demla lze vřadit do hnutí Katolické moderny. V době studií se Deml seznamuje rovněž s dílem Bílkovým a je jím nadšen.⁹ Svým způsobem tento obdiv přerůstající v inspiraci kulminuje právě v desátém ročníku Nového života (1905). A jak již jsme si na to u Demla zvykli, v prvním „prostějovském“ ročníku časopisu je básník přímo apologetem výtvarníkovy díla. Jestliže v Demlově prvotině *Slovo k Otčenáši Františka Bílka* (1904) lze rozeznat inspiraci básnickou, ve většině příspěvků z následujícího roku (výjimkou je *Sen* - viz dále) stává se Deml spíše nadšeným vykladačem Bílkova díla a v lecčems také jeho způsobu myšlení a tvůrčího zpodobování tohoto procesu. Leč ani pokud se týká počátků a geneze publikování J. Demla v Novém životě, včetně jeho konce, názorového střetu s K. Dostálem-Lutínovem, nechce být tento příspěvek úplný. Věnujeme se výlučně ročníku desátému, „prvnímu prostějovskému“.

Zatímco v předchozím, devátém ročníku Nového života (1904) otiskl Dostál-Lutínov Demlova báseň *Venkovu*, získal si nyní J. Deml, teď již kněz (vysvěcen 1902), působící v Babicích u Moravských Budějovic, redaktora periodika natolik, že ten mu světil redigování samostatné přílohy. A jsme u novinky tohoto ročníku, v české kulturní žurnalistice podnětné - i když v dalších ročnících se v nastoupené cestě nepokračovalo. Nabízí se tedy otázka:

Nevznikla tato novinka z popudu Demlova? Odpověď bychom snad mohli najít v korespondenci mezi J. Demlem a K. Dostálem-Lutinovem; ovšem rovněž ta čeká na editování (v leccěms jistě i na svoje objevení) a hlavně na zasvěcený komentář.

K obsahu Demlových příloh Nového života z roku 1905 jen několik poznámek. A to především proto, že zasvěceně pojednávají o díle a v leccěms rovněž o osobnosti Bílkově, jde však především o součást díla Demlova. V obsahu desátého ročníku Nového života konstatuje K. Dostál-Lutinov, že „P. Jakub Deml sám tuto část (přílohu) redigoval“. Tvořily ji stati *František Bílek v Mnichově 1904, Nové oltáře, Sen a Oekonomie prací Bílkových*.¹⁰ První je typicky demlovským komentářem k ohlasům výstavy Bílkovy sochařské tvorby v Mnichově. Uvádí ji motto připomínající ataky na zaslepenost domácích novinářů a kritiků, hodnotitelů a vlastně všech „tvůrců“, anebo lépe vyjádřeno „šifitclů“ kultury a kulturního povědomí, jaké u J. Demla najdeme i jinde a které se podobají výpadům bloyovským: „Náš denní tisk, který vysílá své zpravodaje na místo hromadného i ojedinělého vraždění, je sám proti sobě, poněvadž nestará se o to, aby je poslal na místa **nejvelkolepějšího** vraždění: kde Duchem posvěcený Umělec zabíjí slepotu a vášně svého národa ...“¹¹

J. Deml ale není spokojen ani s tím, jak se o výstavě vyjadřují novináři němečtí, konkrétně především Eduard Engels v literárně-beltristickém listu Propyläen. Třebaže většinu jeho soudů přijímá a jako nadšený čtenář Bílkovy tvorby je za ně autorovi vděčný, v závěru stati německého žurnalistu nejednou vyčítavě opravuje a prezentuje svůj názor na smysl a poslání Bílkova díla: „Ano, modlete se ‚v Duchu a v Pravdě‘ - a když tento *Duch* a tato *Pravda* jsou tu: čeho třeba víc? Jenže tento zjev Bílkovy tvorby má ještě svůj zvláštní důvod, o kterém p. Engels asi neví - řekl bych je to *priměrnost* Bílkova umění. Priměrnost, která je známkou skutečného povolání, génia, Tento živelný, či chcete-li živočišný umělecký pud, jenž se nespokojí vytvořením jednoho či milionu uměleckých děl: který by nejraději přepracoval všechny stromy a všechny balvany svého okolí, kam oko dohlédne (a duševní oko vidí pak ještě dál), přepracoval by tak, aby *lépe mluvily* - protože lidstvo ohluchlo - a i ta příroda strádá ve svém zakletí a čeká vysvobození ... Živelný pud, jemuž by nestačila tato zem a všechny hvězdy ... Mimo to: umělci jako Bílek nestačí, aby svět se divil a radoval z díla *jeho* - nýbrž ze všech děl *Tvůrce*: proto často ‚nechává Bílek třetí své vidiny v materiálu‘, ve stromech a balvanech, aby pozorovatel si ‚balvan‘ či ‚strom‘ mohl domyslit - a ještě víc: aby pozorovatel, navedený umělcem, viděl vyšší smysl přírody, stopy a ideje Boží Moudrosti v *každém* díle stvořeném, i tam, kam ještě nepadl pohled či dláto sochaře ...“¹²

Ve stati *Nové oltáře* najdeme ještě obecnější úvahy nad uměním Bílkovým i nad uměním a náboženstvím: „Nutno jíti do sebe“. Poznati vlastní bídu, vyjít z tmy egyptské. A Bílkovi bylo křivděno z dvojího nepochopení: z nepochopení *Umění* a z nepochopení *Náboženství*. *Umění*. Od katolických ‚básníků‘ hřeší se dnes proti Poesii zrovna tak, jak od ‚katolických‘ (patentovaných) ‚malířů‘ a ‚sochařů‘ proti *Umění* výtvarnému ...“ Zároveň je to ale zamyšlení nad pravou a falešnou funkcí oltářů v našich kostelích. „Pozorujete, jak s díla oltářů přecházím na tvůrce oltářů ...?“ připomíná Deml s výtkou všem, kdo jednoho skutečně „náboženského umělce“ (rozuměj F. Bílka) nechávají hynout hladem.¹³ Z výtvarně-teoretického hlediska je pak druhá část stati *Nové oltáře* kromě jiného pozoruhodným výkladem symboliky Bílkovy tvorby, včetně symboliky jednotlivých liter sochařova písma.¹⁴

Následující krátká stať *Sen* je charakterizována hned první větou: „Věnování Františku Bílkovi. Mistře, mnoho jsem mluvil k jiným, málo k Vám ...“¹⁵ A v dalším jde o

pozoruhodnou, typicky demlovskou básnickou evokaci, o jeho vlastní „sen“ nad Bílkovým dílem, o básnickou prózu zaujetí opravdovou krásou, o text téměř oproštěný od výtek a výpadů. *Stat' Oekonomika praci Bílkových* je bez jediného slova Demlova komentáře vlastně katalogem, prodejní nabídkou Bílkových děl seřazených do dvou oddílů: A) Seznam a cena originálů, B) Mimo tyto a jiné práce vydal Mistr Fr. Bílek.¹⁶

V dalších číslech desátého ročníku *Nového života* (1905) objevují se reprodukce Bílkových děl sochařských anebo malířských jednotlivě a plní především dekorativně-výtvarnou roli. Jde o postavy Isaiáše a Jeremiáše (dle leptu F. Bílka, str. 99, 100), *Hlavy slepců* (tyto zaplňují celé str. 118, 119) *Lampa* (je na str. 128 s básněmi Františka Eislera *Kdo poznal sílu tvou* a K. Dostála-Lutinova *Dva hlasy*), další Bílkovy *Vázy* jsou na závěr čísla anebo na závěr článku Karla Černockého *Theologie a moderní vědy dušeslovné* (str. 319). Výjimkou je reprodukce jednoho z Bílkových náčrtů, která tvoří součást dvoustrany s básněmi uvedenými stejným názvem jako náčrt (*Písň Sfinxy*, str. 334 - 335); Dostál-Lutinov zde publikoval šestici básní (*První Sfinxa, Druhá až Pátá Sfinxa, Sbor Sfinx*). Tyto básně zařadil Oldřich Svoboda, člen Družiny literární a umělecké v Olomouci, jež chtěla být pokračovatelem v hnutí Katolické moderny, po P. Ladislavu Zamykalovi druhý z posmrtných editorů Dostálova díla, do sbírky *Tajemná Sfinx* (1942).¹⁷ Z charakteru sbírky, Dostálem v pozůstalosti zanechané jen v podobě torza, hlavně ale ze šestice básní plyne, že Bílek snad mohl být aspoň v něčem Dostálovým inspirátorem. Anebo to bylo naopak - Bílek „jenom“ ilustroval Dostálovu skladbu?

Mnohé především v oblasti literatury a kulturního dění, zvláště pak co se týká redigování *Nového života* a hnutí Katolické moderny nasvědčuje tomu, že K. Dostál-Lutinov byl osobnost silně kontroverzní, nadaná k náhlému vzplanutí, osočování druhých a z toho zase k prudkému zaujetí někým anebo k ochladnutí přátelských vztahů, zdánlivě trvalých. Stejně tak Jakub Deml. O tom, jak doslova fascinován byl Deml dílem Bílkovým i jeho nevšední osobností, podávají svědectví právě jeho stati z desátého ročníku *Nového života* (1905). Obdobně byl ale Deml uchvácen osobností staroříšského nakladatele Josefa Floriana (1873 - 1941) a zpravidla se konstatuje, že po bližším seznámení s ním (1906) rozešel se (díky tomu?) s Bílkem. Naštěstí ne navždy.¹⁸

Obdobné kontraverze bylo by jistě možno vysledovat mezi J. Demlem a K. Dostálem-Lutinovem; na tomto místě si ovšem neklademe otázku po jejich příčině, jakož i po genezi celého vztahu, pro českou literaturu bezesporu plodného. Dostál se k tomu v *Novém životě* nikde nevyjadřuje. K počátkům svých kontaktů s Demlem, tehdy ještě bohoslovcem, vrací se Lutinov až na sklonku svého života, kdy psal fejetony pro katolický list *Den vycházející* v Brně. Výbor z těchto „fejetonů o literatuře, umění a životě“ (tak zněl podtitul obou souborů) vyšel ve dvou svazcích nazvaných *Hovory Dne* (první 1923, druhý již posmrtně 1924). V jednom z posledních fejetonů napsaných na samém konci života, který byl publikován jako předposlední v druhém svazku *Hovorů*, pojednává Dostál o *Sokolské čítance*; tu vydal J. Deml spolu s dalšími podobně motivovanými svazky v náhlém vzplanutí pro sokolskou ideu, již však zanedlouho o to víc zklamán a rozhořčen opustil. Aby v následujícím období nenechal na Sokolstvu ani nitku suchou ... K. Dostál-Lutinov konstatuje, že Deml jako bohoslovec byl jeho žákem a obdobně „nejhorlivějším propagátorem *Nového života*, až jsem jej musel mírnit“. Ale poté „sběhl záhy z mé školy do školy Josefa Floriana a počal odtud do mé zahrady házet hniličky a balit je do nadávek tak vybraných, jaké jen J. Florian k nám importoval“. Poučení z literární historie a v lecčems i z toho, co bylo námětem tohoto zamýšlení víme, že J. Deml

sběhl i od J. Floriana „opět jinam“. Řečeno s Dostálem, který pak píše větu, za níž by mohl stát vykřičník i otazník: „Kam ještě milý Jakub dospěje, vi Pán Bůh.“¹⁹ Jeho proroctví se naplnilo. Neboť J. Deml celým svým dílem vzbuzoval na jedné straně bezmezně nadšení, ale na druhé straně zvilou zlobu. Přesto zůstal stále svůj a jeho peripetie - v lecčems podobné sporům a kampaním, láskám i averzím Dostálovým - nijak nezmenšují význam tohoto básníka a jedné z největších osobností české literatury 20. století.

A zcela na závěr. Jak již bylo poznamenáno: nezabývali jsme se analýzou konce Demlova obdivu nad výjimečným posláním Bílkovy tvorby, ani příčinami zlomu přátelství obou nevšedních osobností. Ani nemíníme připomínat Demlovy ne již tak pozitivní soudy o Bílkovi a jeho díle, respektive výpady, které se jistě poté objevily: kdyby nikoli, to by Jakub Deml přestal být Jakubem Demlem. Do třetice nehodláme uvažovat nad hierarchií osobností Demlovi z jeho současníků u nás nejbližších. Přesto si dovoluujeme konstatovat, že bezvýhradně tou nejvzácnější a „věčnou“, neposkvřenou z Demlova pera jediným slůvkem hany, stal se mu Otokar Březina; ale hned po něm František Bílek a Josef Florian. A v plejádě dalších měli svoje místo rozhodně rovněž P. Karel Dostál-Lutinov a P. Sigismund Bouška, bezpochyby dva nejvýznamnější představitelé Katolické moderny.

Poznámky:

- ¹ Označení „sochař mystik“ je často užíváno zvláště v popularizujících pojednáních o Bílkovi. Bývá to leckdy pojem vysvětlován vágně, obdobně polopatisticky mluví se o „básníku mystiku“ Otokaru Březinovi. Z posledních novinových článků o F. Bílkovi srov. mj. Adamová, K.: *Mystik František Bílek (1872 - 1941)*. Lidová demokracie 47, 1991, č. 239, 12.10., příloha str. 11.
- ² Batůšek, S.: *František Bílek a revue Nový život*. Akord 18, 1992-93, č. 2, str. 33.
- ³ Marek, P. - Soldán, L.: *Karel Dostál-Lutinov bez mýtů, předsudků a iluzí*, Arca JIMfa Třebíč, 1998. Srov. zde hlavně odkazy na některé další publikace a stati o Bílkovi.
- ⁴ Od začátku až do konce desátého ročníku tiskla Nový život (1905) tiskárna Družstva v Hranicích na Moravě. Podrobněji o příchodu K. Dostála-Lutinova do Prostějova a jeho tamním působení in: Marek, P. - Soldán, L.: *Karel Dostál-Lutinov bez mýtů, předsudků a iluzí*, l.c., srov. hlavně kapitolu *V Prostějově*, str. 197-253.
- ⁵ Foerstrova barevná kresba byla reprodukována bez názvu. Jsou na ní klečící dívka a chlapec s rouškou, kterou společně drží v rukou a dívají se vzhůru. Vzhlížejí k Bohu stojícímu nad nimi s hostí v rukou.
- ⁶ Nový život 10, 1905, titulní list č. 2, str. 40.
- ⁷ Dostál-Lutinov, K.: *Vzpomínka na Mistra Jeneweina* (bez podpisu, Dostálovo autorství identifikováno podle úvodního *Obsahu X. ročníku*). Nový život 10, 1905, č. 8-9, str. 279-280. Byla zde otištěna rovněž fotografie malíře z doby jeho mládí a s komentářem publikovány dva dopisy, z toho jeden adresovaný F. Jenweinem milované manželce.
- ⁸ Srov. heslo *Jakub Deml* in: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce I. A-G*, Praha 1985 (zpracoval autorský redakční kolektiv pod vedením Vladimíra Forsta, autorem hesla pod šifrou jm je Jaroslav Med), srov. str. 526.
- ⁹ Těto problematiky jsme se dotkli rovněž v příspěvku *Nad dílem Františka Bílka v časopise Nový život*. Zprávy Společnosti Františka Bílka, č. 10, duben 1999, str. 1.
- ¹⁰ První dva příspěvky tvoří přílohu k druhému číslu, druhá část stati *Nové oltáře* je pak na pokračování spolu se statí *Sen* otištěna v čísle následujícím a samostatně je v šestém čísle uveřejněna *Oekonomie prací Bílkových*. Všechny přílohy jsou číslovány římskými číslicemi I-XV a I-VI.
- ¹¹ Deml, J.: *František Bílek v Mnichově*, Nový život 10, 1905, příloha k č. 2, srov. str. I.
- ¹² Tamtéž, str. V.
- ¹³ Deml, J.: *Nové oltáře*, Nový život 10, 1905, příloha k č. 3, srov. str. VII.

- ¹⁴ Tamtéž, srov. str. XII.
- ¹⁵ Deml, J.: *Ser. Nový život* 10, 1905, příloha k č. 3, srov. str. XV.
- ¹⁶ Deml, J.: *Oekonomie prací Bílkových*. *Nový život* 10, 1905, příloha k č. 6, str. I-VI.
- ¹⁷ Srov. k tomu Svozil, O.: *Doslov a poznámky vydavatelovy*. In: Dostál-Lutinov, K.: *Tajemná Sflax*, Olomouc 1942 (Vybrané spisy K. Dostála-Lutinova sv. 4), str. 107-113.
- ¹⁸ Srov. mj. in: *Lexikon české literatury I.*, 1. c., str. 526; dále srov. tamtéž heslo *Karel Dostál-Lutinov*, autorkou je Ludmila Lantová (pod šifrou II).
- ¹⁹ Dostál-Lutinov, K.: *Sokolská čítanka*. In: týž: *Hovory Dne II. Feuilletony o literatuře, umění a životě*, Brno 1924 (Lidová knihovna Dne sv. 13), str. 201-205, srov. str. 201, 202. V závorce za fejetonem uvedeno „Na loži v nemoci 22.11.1923.“ Jak známo K. Dostál-Lutinov (22.9.1871 - 29.11.1923 Prostějov) zemřel na své fáře poté, kdy se pozdě večer vracel domů ze schůze Svazu Lidových jednot, na ulici se zhroutil a náhodní chodci jej dovedli na faru. Srov. Marek, P. - Soldán, L.: *Karel Dostál-Lutinov bez mýtů, předsudků a iluzí*, 1. c., str. 292 s odkazem na další literaturu. Lutinov byl významným činitelem orelského hnutí, kromě jiného autorem slov k orelské hymně (*Hoj orlí*, převzato z jeho básně). Orelská problematika inspirovala Dostála k napsání mnoha básní zařazených do sbírky *Orlí fanfáry* (Prostějov 1912; 2. doplněné vydání posmrtně 1928, Vybrané spisy sv. 1, editor Ladislav Zamykal; součástí knihy je i pořadatelova studie *O pěvci Orlich fanfár*). Ve fejetonu *Sokolská čítanka* píše Dostál mj. „Kniha Demlova byla by pěkná, kdyby zůstala pozitivní, kdyby nebyla plná výbuchů a nepřičetné zášti proti Orlům ...“ A dále: „tragikomicky působí, když Deml po záchvatech nenávisli toužil po vzájemné lásce všech Čechů“; srov. Dostál-Lutinov, K.: *Hovory Dne II*, 1. c., str. 204.

František Bílek očima současníků

Libuše Svobodová

Za stipendijního pobytu Františka Bílka v Paříži mu pomáhala a uvedla ho do umělecké společnosti malířka a grafička **Zdenka Braunerová**. Ta si ho tak oblíbila, že zůstala jeho přítelkyní i po návratu domů. V době, kdy oficiální pražské umělecké kruhy jeho práce odsoudily, kdy narážel na nepochopení i přímý odpor kritiky, Braunerová věřila v Bílkův talent a snažila se mu pomoci.

V červenci 1896 napsala svému příteli Juliu Zeyerovi: „Já v toho hochu věřit nepřestanu a myslím, že v něm vězí budoucí velký člověk, vzácná jedna lilie vypučelá z ohromného českého smetiště.“ Dále píše nadšeně: „Jeho mysticismus je mu tak z duše vyrostlý bez té nejmenší pózy a náhledy jeho o náboženství, o životě i umění jsou nad míru zajímavé... Nerozumím mu ještě ve všem, ale když tak přesvědčivě mluví o tom, že poznal Pravdu - že poznal i to, co nikdo dosud nepoznal, to je: proč je člověk, co je duše, co je Pravda, tu začínám věřit jako on. Četl mi své zápisky - má jich tlustý sešit a mnohou myšlenkou mne přímo porazil.“

Zájem **Julia Zeyera** o Bílka rostl, chtěl poznat „tu duši pravou, hlubokou a naivní.“ Navštívil Františka Bílka v Chýnově poprvé v srpnu 1896 a byl jím okouzlen. Píše Zdence Braunerové: „Drahá přítelkyně, jak Vám poděkovat, že jste mě seznámila s Bílkem! Byl jsem v Chýnově. Z toho člověka jdou paprsky! Takové andělské oči jsem ještě neviděl. A ten svatobolestný

výraz spodního rtu! Když mi prostě a tiše vypravoval svoje utrpení, polily mne slzy ... Rodina jeho mě přijala s českou upřímností, s upřímností českého lidu. Když jsme seděli kolem stolu, hleděl jsem na všechny ty tváře, jak jsou ti lidé milí, avšak řekl jsem si - ale kde se jen ten František jejich zde vzal? I když jedl a pil a lhostejně věci povídal, byl jiný než my všichni kolem něho. Kde se tu vůbec vzal, myslil jsem dál, a s vnitřní radostí jsem si pověděl, že to vtělení slovanského ducha, toho čistého, prostého, zvláštního, eminentně jemného, milujícího, něžného, že ten duch ještě nezhasl, ten duch, jenž žil v Chelčickém. Ta měkkost je až fatální - jak mohl bych něco sám chtít? , řekl mi Bílek v rozmluvě, 'když se denně modlím: buď vůle Tvá' ?'

Otokar Březina napsal Anně Pamrové v listopadu 1900: „Byl u mne sochař Bílek, takový svatý, čistý, tichý člověk ... Pracuje o vítězství našeho světa, jeho duše je z těch, na nichž jak na pilířích obtěžkaných tíží celé klenby, leží bolesti tisíců.“

Březinův pohled na Bílkovo výtvarné dílo je vyjádřen v dopisu Františkovi Vaňkovi, děkanovi v Pelhřimově, z března 1917: „Přemýšlel jsem často o Bílkově díle a pocíťoval jsem vždy, jak těžký jest úkol vystihnouti stručně celý význam Bílkova umění a zjevu. Snad teprve v budoucnosti při náležitém odstupu časovém možno oceniti plně velkolepou stavbu, k níž Bílkovo dílo dorůstá. Neboť Bílek není jen sochař mocné tvůrčí síly, řezbář, rytec, kreslíř, stavitel, ovládatel všech způsobů výtvarné práce, jenž bohatstvím a lehkostí tvorby připomíná staré mistry, ale současně i samostatný myslitel, ideolog a básník, hodnotitel života a věcí, dobývající svého poznání bezprostředně, vlastními zkušenostmi svého každého dne, intuicí i vědomým úsilím vůle, meditací Písem i zjeveními při své tvůrčí práci ...“

Emanuel Chalupný, profesor sociologie, kritik a novinář, přítel Bílkův a Březinův, se po Bílkově smrti pokusil o zachycení jeho osobnosti v úvaze „František Bílek - tvůrce a člověk“. Podle jeho názoru byl Bílek nejen tvůrcem svého díla, ale i jeho apoštolem. Aby je veřejnosti přiblížil, doplňoval své výtvarné práce slovními příspěvky a výklady, jež kreslil a tesal na jejich okraj a někdy i přímo do nich. Bílek považoval svou tvorbu za účinek božského vnuknutí, nikoliv za svou zásluhu: „Není nic na mé práci, co by mé zásluze náleželo, leč jen to, co je v ní nedokonalé.“

Bílkovu osobnost charakterizuje takto: Bílek byl nejen citlivý a citový, ale i slovansky měkký a něžný. Bylo nemyslitelné, že by byl chtěl někdy někomu ublížit. Spíše snesl, aby bylo ublíženo jemu.

Podle Chalupného byl Bílek hrdý na svou schopnost i zkušenost ryze řemeslnou. Honosil se, že v mládí pracoval jako zedník na stavbě a svou ruku rád nazýval „rukou nádenickou“. Spolupracoval s chýnovskými hměři i s jinými řemeslníky a producenty: koláři, truhláři, kameníky, tiskaři atd. Jako řemeslo mu bylo sympatické i zemědělství. S úctou zpodoboval orbu i setí, sám zahradničil a včelařil.

Miloval i jiná umění nežli svoje. Hrál na flétnu a pěstoval hudbu po celý život. V mládí několikrát vystoupil v rodném Chýnově i na divadle se svými vrstevníky při ochotnických představeních.

Chalupný oceňuje i Bílkovu pracovitost. Píše: „Bílek byl silák a do svých 50ti či 60ti let si přímo líboval v úporném sekání nejtvrďšího dřeva nebo kamene, a když se dal do práce, rozléhaly se jeho dílnou rány přímo hromové.“

Svou vzpomínku na Bílkovu přednášku líčí *František Žakavec*, analytik Bílkovy tvorby: „povstal tehdy před námi s pohledem přetékající něhy, všecek ochoten se oddat. Mluvit jal se nějak po kněžsku, slavnostně, s kazatelským ‚zpíváním‘, s oním mimým rozzeviráním náruče katolických kněží před oltářem, jako by to byl krocený předpis enthusiasmus, gestem, jehož se nezbaví ani přetre démissionnaire, ex-páter, když v socialistické schůzi, svou ženu po boku, vykládá komunistický ideál. A začal: ‚Přišel jsem vám říci radost svou nad poznáním Otokara Březiny, aby radost ve vás zasetá ujala se a vzkvetla mi radostně ...‘“ Je to osobní vzpomínka na přednášku v Kroužku socialistických studentů v Paříži roku 1900.

Ve svém úsměvném díle o českých umělcích Z. malířova zápisníku píše *Oldřich Lasák*: „Bílek byl prostřední, zavalité postavy, plného obličej zdravé barvy s hnědým plnovousem a s počervenalými vlasy nazad sčesanými, s pohledem očí zvláštní něhy a pokory, jako by z nich vyzařovala víra v Božství, které on tak horoucně vyznával. Hovořil-li, jeho hlas zněl měkce, bez gradací a jeho slova plynula jakoby četl z knihy. Cesta jeho byla umírněná, svou řeč nedoprovázel posunky rukou, pouze tiše hovořil a jeho hlas se nesl pokojem jako šelest stromů. A jak on dovedl duchovně hovořit, to vědí jen ti, kdož chodili k Bílkovi na besedu. Měl už dávno zformulovány svoje myšlenky, které nosil v sobě a které byly spjaty s jeho tvorbou. Tak jsem ho tehdy slyšel hovořovat za svých návštěv a byly to, tuším, některé myšlenky z pozdější knihy Stavba budoucího chrámu v nás.“

Jakub Deml v Mém svědectví o Otokaru Březinovi charakterizuje Bílka takto: „Bílek mluví vlastně jen tvářemi a očima. Má tváře jemné a čisté. Jenom Švabinský by je namaloval. Bílek připomíná muže ze Splynutí duší. Rty zdravé červené, ale jemné. Oči modré a dobrotivé. Hlavně ty oči jsou Bílek. Připomíná mi velmi silně mého bratra Josefa: i tvář, i zbožnost a jakási vláčnost celé osoby, klid člověka jistého v Bohu. Je mi to divně vzpomenu-li si na Ramu a vůbec na Bílkovy idee, šlehající z rámce katolicismu. Představoval jsem si Františka Bílka přísně ortodoxního.“

Osobní vystupování Bílkovo před úřady s humorem líčí *Jindřich Čadík* ve skice Františka Bílka mystika a skutečnost. Popisuje jeho jednání s pražským magistrátem o zaplacení parcely. Po několika upomínkách finančního odboru zašel Bílek za jeho přednostou s tím, že postavil stan, který bude památkou pokolením příštím, takže magistrát jako dobrý hospodář by měl „podat z toho, co Pán mu dal, plactvu nebeskému za píseň lásky a potěchy“. Když uslyšel, že o jeho žádosti bude rozhodovat finanční komise, navštívil postupně všechny její členy a výsledkem bylo rozhodnutí komise, že umělec může svůj dluh odpracovat zakázkou pro Prahu. Tak vznikl po delším vyjednávání pomník J.A.Komenského, umístěný před Bílkovou vilou na Hradčanech. (Špachtle a paleta úsměvná, Západočeské nakladatelství Plzeň)

Emanuel Chalupný odpovídá na otázku, co znamenal tento jedinečný člověk pro kulturu českou a všelidskou: předně velký příklad mravní. I přes protivenství a neuznávání svého talentu nesahal nikdy ke kompromisům, rozvinul se k umělecké dokonalosti a zajistil si existenci v praktickém životě. Bílek je příkladem hlediska nadosobního, zájem jeho umění je všelidský. Chalupný vyzvedá jeho velkorysost, pracovitost. Ani početnost jeho prací a rychlost jeho tvoření ho nezavedla nikdy do zbežnosti a povrchnosti. Jeho život a dílo mohou být příkladem budoucím pokolením.

Úryvek z knihy *Cesta Františka Bílka*, kterou vydalo nakladatelství „Zvláštní vydání ...“, Brno, 1999. Kniha obsahuje řadu kreseb a dřevorytů z cyklu Cesta a ze sbírek Ruce a Hudba pramenů Otokara Březiny. Distribuuje ji fa Kosmas s r.o., Praha 2, Lublaňská 693/34, cena je 112,- Kč.

Úsměvný příspěvek nám poslal dr. Jiří Beneš:

Podobiznu známého tábořského rodáka, advokáta a sociologa JUDr. Emanuela Chalupného s osobním věnováním vytvořil František Bílek v r. 1919. K této podobizně se váže vzpomínka Rudolfa Teltšika (Sborník vzpomínek „60 let Emanuela Chalupného“, vydala Svobodná škola politických nauk v Praze 1940):

„Dne 17. července (1923) však sdělil mi Chalupný, že pro svízele s vystavením pasu apod. rozhodl se nejet do ciziny (kupř. u okr. úřadu nechťeli mu uznat podobiznu, ježto byla od Bílka a ne fotografie).“

Další půvabné detaily, dokreslující Chalupného úctu k Bílkovu umění a jeho hrdost hraničící s tvrdošijností, pocházejí z ústního podání pamětníků: Chalupný prý na úřadě

argumentoval tím, že podobizna od Mistra Bílka vystihuje nejen jeho fyzický vzhled, nýbrž také věrně odráží jeho psyché. Nevidí tedy důvodu, proč by nemohla sloužit pro jeho identifikaci. Nakonec se raději vzdal možnosti vycestovat, než by ustoupil (podle jeho názoru) byrokratické šikaně.

Milí přátelé,

ještě se vracím k výstavě grafiky a kreseb, která se ve dnech 12.2. – 7.3.1999 uskutečnila v galerii Hollar.

Společnost Františka Bílka usilovala o to, aby tato výstava byla uspořádána ke 125. výročí narození Františka Bílka, tj. na podzim r. 1997. Přestože jsme dali první impulsy již dva roky před tímto termínem, byla naše snaha marná. Až když se nám podařilo zapojit do celé akce dr. Kudrna z Ministerstva kultury ČR, svítila naděje, že se výstava uskuteční. Děkuji dr. Kudrnovi jménem Společnosti i jménem všech návštěvníků, jimž bylo umožněno shlédnout alespoň nepatrný zlomek duchovního odkazu díla Františka Bílka.

Dále bych chtěl poděkovat Národní galerii, odboru grafiky, že vyšla ochotně vstříc a zapůjčila exponáty, které vybral dr. Kudrna jako komisař této výstavy. Děkuji také akademickému malíři Janu Kudláčkovi za zapůjčení dalších exponátů a štočků ex libris.

Vernisáži výstavy předcházela početně navštívená tisková konference, kterou uváděl dr. Kudrna poutavým a odborným proslovem, právě tak jako vernisáž, při které Milan Friedl četl z myšlenek Františka Bílka. Hudební vložku přednesla slečna Janáková.

Účast na vernisáži byla neobyčejně početná, asi 120 osob. Vysoká byla rovněž návštěvnost výstavy, přiblížila se počtu 1400 zájemců o Bílkovo dílo.

Z podnětu Milana Friedla byla uspořádána v poslední den výstavy *demiera*. Závěrečný proslav měl opět dr. Kudrna a zasvěceně přiblížil duchovní odkaz Františka Bílka. Vlasta Chramostová četla dopisy Zdenky Braunerové Juliu Zeyerovi a Milan Friedl přednesl literární dílo Františka Bílka *Jak mi dřeva povídala*. Pořad zarámovala flétnistka Státní opery Dana Mimrová. Procitěným přednesem vlastní skladby na text *Modlitba – poděkování za zrození* skvělým způsobem dovršila tento večer. Všichni tři umělci se svým splynutím s duchovním vyzářováním díla Františka Bílka podíleli společně na neopakovatelném zážitku. *Demieri* se zúčastnilo přes 200 příznivců díla Františka Bílka.

V časopise Spolku sběratelů a přátel ex libris hodnotí odborně a velmi výstižně výstavu Aleš Nevečeřal a i tento příspěvek dokresluje atmosféru výstavy pro ty, kteří neměli možnost osobně shlédnout dílo Františka Bílka, které svým duchovním obsahem má stále co říci dnešnímu člověku.

Výstava (bez kreseb) byla po skončení v pražské galerii Hollar přenesena do zámku Lobkoviců v Roudnici nad Labem. Ve výstavních prostorách, které jsou v bývalé konímě mimo vlastní areál zámku, se nachází stálá expozice umění 20. století. Ve vstupní místnosti byly vystaveny zapaspartované *Meditace k Otčenáši*, ve vlastním výstavním prostoru Bílkova grafika. Úvodní slovo měl opět dr. Kudrna, hudební doprovod – Dvořákovy valčíky – přednesli Helena Altrichtrová a František Malý. Také v Roudnici byl o výstavu veliký zájem.

Přibyslav Šimice

František Bílek – Grafika a kresby. Dlouho očekávaná výstava z grafického díla Františka Bílka proběhla v pražském Hollaru od 10.2. do 7.3.1999. Byl tak připomenut jeden ze zakladatelů Hollaru, který celé své dílo povýšil nad pouhý výtvarný či slovní projev do vyšších duchovních dimenzí. Ztvárnil cestu člověka na Zemi ve smyslu Březinových Slepců („*Jdou naše duše v tisíciletých exilém země, slepci osleplí mystickou vinou narazení*“) a dal odpovědi na otázky „*Čim jsme? ... Proč jsme? ... Co tu chci? Jaký je plod naší modlitby? ...*“

Dr. Miroslav Kudrna v úvodním slově při vernisáži i v textu katalogu zdůraznil Bílkovu spiritualitu stejně jako technickou úroveň jeho dřevorytu, který převažoval nad litografií i ojedinelou suchou jehlou jeho grafických listů. V textu říká: „*Život a dílo Františka Bílka je jakoby předurčeno k rozjímání. Opětovně probouzená pozornost k jeho grafice je pobídkou k poznání umělecké tvorby vyrůstající z kořenů země, jež svou nadčasovostí překonává rámeč ohlasů velké ekumeny v přítomnosti. Připomíná-li si dnes SČUG HOLLAR umělce a myslitele Františka Bílka, nečiní tak proto, že byl také grafikem, ale v jeho jménu vzdává hold jedné z nepoddajných tradic české kultury, a jistě také proto, že právě tato její vlastnost nepřestává lidskou imaginací nově vzrušovat.*“

Koncepci výstavy snad šlo pouze vytknout určitou nesystematičnost (několik exlibris rozmístěných mezi volnou grafikou, chyběly ukázky stěžejního graf. souboru Cesta, Otčenáš, hlavní ilustrace k Březinově dílu). Každopádně však každá upomínka na Bílkovo dílo je výrazným počinem a lze za ní jen poděkovat.

U příležitosti výstavy vydalo nakladatelství „Zvláštní vydání ...“ stostránkovou publikaci Libuše Svobodové Cesta Františka Bílka. Autorka nás provází celým Bílkovým dílem výtvarným i myslitelským a představuje jej v plné míře jako dílo duchovní. V textu převažují citace jak samotného Bílka (Cesta, Stavba budoucího chrámu v nás, Otčenáš), tak výbor z korespondence (Braunerová, Zeyer, Březina) i dobové kritiky, např. Jiřího Karáska ze Lvovic, který říká: „*Bílkovo umění, svrchované spirituální, má gesto modlitby. Bílkovo grafické dílo působí tak hluboce, tak sugestivně, že je psáno rukopisem ne výmyslu a imaginace, ale rukopisem vnitřního přesvědčení, rukopisem pravdy. Jeho grafika nepropaguje krásu, propaguje ideu.*“ Kniha Libuše Svobodové je i s ohledem na starší publikace (např. B. Šárecká – O životě a díle sochaře Františka Bílka, 1908; Jaroslav Kabeš – Bílek myslitel, 1942) snad prvním komplexním zhodnocením Bílkova díla. Přesto se stále více ukazuje nutnost velké odborné monografie a kunsthistorického zhodnocení Františka Bílka na úrovni textů Marcelly Mrázové (František Bílek, Výbor z díla, 1986) či Petra Wittlicha (České sochařství ve XX. stol., 1978, Česká secese, 1985). Reprezentativní ukázky Bílkova sochařství i architektury samozřejmě nabízí pražská Bílkova vila či „chaloupka“ v Chýnově, nicméně souborná výstava jeho grafiky, knižní ilustrace a vazby včetně odborného katalogu by jistě postavila Bílkovu osobnost do skutečného kontextu naší národní kultury, tak jako se to v posledních letech dostalo dílu Reynkovu, Váchalovu či Kontůpkovu.

Aleš Nevečeřal

Článek byl převzat z časopisu Spolku sběratelů a přátel ex libris, 1/99, str. 13,14.

Se smutkem sdělujeme, že dne 24. dubna 1999 náhle zemřel
předseda Svatoboru **PhDr. Miloslav Malý**

Byl uznávaným muzikologem, jako velký znalec Smetanova díla se zasloužil o vybudování Muzea Bedřicha Smetany. Dlouhá léta zastával funkci ředitele Muzea české hudby, které je součástí Národního muzea.

Přehled hospodaření SFB za r. 1998:

Příjmy:	členské příspěvky	6.445,- Kč	
	sponzorský dar	5.000,- Kč	
	úroky	<u>150,30 Kč</u>	
	celkem	11.595,30 Kč	
Vydání:	cestovné	837,- Kč	
	poštovné	713,80 Kč	
	expedice Zpráv	3.241,80 Kč	
	poplatky Č.spořitelně	1.155,30 Kč	
	ostatní režie	<u>1.319,80 Kč</u>	
	celkem	7.267,70 Kč	
Pokladna:	počáteční stav:	367,- Kč	
	konečný stav	<u>654,50 Kč</u>	
	rozdíl		+ 287,50 Kč
Běžný účet:	počáteční stav:	27.362,90 Kč	
	konečný stav:	<u>31.403,- Kč</u>	
	rozdíl		+ 4.040,10 Kč
	celkový nárůst		+ 4.327,60 Kč

Nárůst finančních prostředků vznikl díky sponzorskému daru České spořitelny v Turnově a vyšším členským příspěvkům, které zaslali někteří naši členové. Děkujeme.

Drobné zprávy:

Ve dnech 31. března až 4. května 1999 proběhla v Ústí nad Labem ve spolupráci galerie Albis a pražské sbírky DRIT prodejní výstava *Český poetismus v grafické tvorbě první poloviny 20. století*. Byla zde vystavena díla F. Bílka, B. Jaroňka, F. Jeneweina, F. Koblihy, J. Konůpka, M. Švabinského a J. Váchala.

...

V sobotu 19. června vzpomenuli zástupci města Klecany, členové Svatoboru a Společnosti Františka Bílka 150. výročí narození básníka a spisovatele Václava Beneše Třebízského na Vyšehradském hřbitově u jeho hrobu, nad nímž je Bílkova socha *Žal*.

...

Pozvánka:

Vycházka za dílem Františka Bílka do kostela sv. Jana Křtitele s průvodkyní PIS, paní Miladou Rackovou. Úterý 5. října v 16 hodin. Sraz před kostelem v Říční ulici (tramvaji č. 9, 12, 22 do stanice Újezd, odtud směrem na Kampu). Vycházku pořádá SFB ve spolupráci s ČČSH.

...

Procházka po Vyšehradě – památky od nejstarších dob. Neděle 26. září, sraz ve 13 hodin před kostelem sv. Petra a Pavla. Pořádá Svatobor.

...

Srdečně zveme členy SFB i jejich přátele.

Členům, kteří ještě nezaplatili členské příspěvky za rok 1998, přikládáme složenku. Výše příspěvků se nezměnila (důchodci a studenti 25 Kč, ostatní 50 Kč), přestože nestačí ani na úhradu stále se zvyšujících nákladů na vydávání a rozesílání Zpráv – jedno číslo i s poštovním vychází kolem 20 Kč. Věříme, že ti členové, kteří si to mohou dovořit, přispějí vyšší částkou, za což předem upřímně děkujeme.

V našich Zprávách rádi otiskneme příspěvky nebo převzaté články, které nám poskytnete.

Kontaktní adresy Společnosti Františka Bílka:

ThDr. Lubomír Měrcjovský
Lečkova 1516
149 00 Praha 4 - JM
(jednatel)

Přibyslav Šimice
Jeronýmova 614
511 01 Turnov
(předseda)

Na titulní straně je reprodukce dřevorytu Františka Bílka *Hudba pramenů* z r. 1918.

Zprávy	Pro své členy vydává dvakrát do roka Společnost Františka Bílka
	Adresa : Iva Musilová, Banskobystrická 3, 160 00, Praha 6 tel. 243 241 64

Podávání novinových zásilek povolila Česká pošta, s.p. - 02 Východní Čechy

č.j.: PP/1 - 133/96 ze dne 9.1.1996